

Harta regiunii noastre, cu specificarea zonelor muntoase / Régióink térképe, a hegyvidékek megkülönböztetésével
 Prescurtările utilizate pentru orașe / A városok nevének rövidítése: A – Adjud, AI – Alba Iulia/Gyulafehérvár, B – Baraolt/Barót, BB – Bălan/Balánbánya, BC – Bacău/Bákó, BI – Bicăz, BL – Blaj/Balázsfalva, BS – Borsec/Borszék, BU – Buhuși, C – Comănești, CS – Miercurea-Ciuc/Csíkșzereda, CM – Copșa Mică/Kaskapus, CT – Câmpia Turzii/Aranyosgyéres, D – Dumbrăveni/Erzsébetváros, DM – Tâmbăveni/Dicsőszentmárton, G – Gheorgheni/Gyergyószentmiklós, O – Onești (Gheorghe Gheorghiu Dej), H – Toplița/Maroshévíz, I – Iernut/Radnót, IB – Întorsura Buzăului/Bodzaforduló, K – Covasna/Kovászna, KV – Tg. Secuiesc/Kézdivásárhely, L – Luduș/Marosludas, M – Moinești, ME – Mediaș/Medgyes, MV – Tg. Mureș/Marosvásárhely, NE – Aiud/Nagyenyed, OM – Ocna Mureș/Marosújvár, PN – Piatra Neamț, R – Reghin/Szászrégen (Reen), RO – Roman, S – Săcele/Szecele, SZ – Sovata/Szováta, SG – Sf. Gheorghe /Sepsiszentgyörgy, SK – Cristuru Secuiesc/Székelykeresztúr, SM – Slănic-Moldova, SV – Sighișoara/Segesvár (Schässburg), T – Tușnad/Tusnádfürdő, TE – Teiuș/Tövis, TO – Tg. Ocna, TU – Turda/Torda, U – Odorheiu Secuiesc/Székelyudvarhely, V – Vlăhița/Szentegyháza.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET-ISTORIA CULTURII

ACTA 1998

A tordai sókamaraház

(Kivonat)

A tordai Sókamaraház, amelyet gyakran a szakirodalomban is tévesen „fejedelmi ház”, „fejedelmi kastély”, „fejedelmi palota” néven emlitenek, Torda egyik legrégebbi épülete, 1581-ben kezdték építeni. Ma a Tordai Történelmi Múzeum található benné. A dolgozat vázolja történetét, majd leírja magát az épületet, mellékeli a két fennmaradt 17. századi leltári listát és LUX Kálmán leírását 1911–13-ból.

Bevezető

Erdély sorsát meghatározó számtalan háború, vita oka a területén lévő sokfajta gazdasági forrás: felszíni- és altalajkincsek, közöttük a só.

Az Érchegység kapujában, az Aranyos folyó bal partján lévő város szerepköre a történelem folyamán gyakran változott, ám bányavárosi szerepe csak a 19. században csökken és a 20. században szűnik meg. Az őskor óta ismert, kitermelt, hasznosított altalajkincs, a só Torda város lakosságát mondhatni megszakítatlanul biztosította. Ezt nem csak az ismert dák és római kori leletek bizonyítják, a város a népvándorlás idején is csak időlegesen néptelenedik el (KŐVÁRI 1866; ORBÁN 1889; BÁRBULESCU 1994). Sóbányászata számottevő, a város határában a „Dörgő”-ben és a „Bányá”-ban található sós tavak a római felszíni sókitermelés eredményei. A sóbányászat a középkorban áttér a mélykitermelésre, külön jogállású sóvágórend jelenik meg a város polgársága mellett (ORBÁN 1889; vö. WOLF, kézirat). A Tordán kitermelt sósüvegeket a Marosig szekereken szállították, Marosújtórtól pedig vízi úton jutott tovább Magyarorszáig.

Jogilag a sóaknák és a sókereskedelem állami tulajdont képeztek, a só kitermelését és hasznosítását sókamarák igazgatták. Ezek a sókamarák kamaraházakban vagy uradalmi várakban működtek. Erdély sókamarája Tordán is székel. Sókamaraházról, mint speciális funkciójú épületről a Désen és Tordán épült kamaraházakról tudunk, a dési kamaraházat 1932-ben lebontották. Így a tordai kamaraház épülete az egyetlen ilyen jellegű épület Erdély (egyben Románia) területén, formai analógiái a kolozsvári Basta házban és a szintén kolozsvári „Mátyás” házban található, míg udvarképzése a 17. századi udvarházakkal rokonítja (SEBESTYÉN 1966; BALOGH 1983).

A tordai sókamarásokról a 15. század óta vannak adatok, sókamaraházról, mint speciális funkciójú épületről írott forrásokban 1524-ben esik szó (Kolozsmonost. Konv. L.T.: Urbaria F. 786–890, in: JAKÓ 1990), 1528-ban pedig DERNRSCHWAM mint rossz karban lévő házat említi. 1581-ben BATHORI Zsigmond elkezdte a következőkben bemutatott kamaraház építését. A tordai kamaraház építésével csaknem egyidőben kezdik el a dési kamaraház építését is (BALOGH 1983). A tordai kamaraházban működik az Erdélyi Sókamara egészen az abszolutizmus koráig. Ekkor az Erdélyi Sókamara intézményét áthelyezik Nagyszebenbe. 1850-ben Kolozsvárt állítanak fel egy bányagazgatóságot, végül az erdélyi sóhivatalok felügyelőségét áthelyezik Marosújtóra (ORBÁN 1889).

A sóhivatalnak otthont adó épületegyüttes, mely egyben a kamaraispán lakása is, más, időnként állami funkciókat is ellát, úgymint: fejedelmek és azok küldötteinek szállása, posta-állomás, mészárszék, borkimérés, pálinkafőzés stb. A sóhivatal szerepének csökkenése a 19. században az épületek állapotának erőteljes romlását vonta maga után, mígnem 1902-ben a telket a rajta lévő épületekkel együtt „Torda város közönsége” vette át (Tordai Telekkönyv). A telek piactér felé eső részére az eklektikus stílusú „Posta és Pénzügyi Palota” épült. 1911–13 között a kamaraházat felújították, és a „Magyar Közművelődés Háza”-vá alakították (HARMATH 1913; PETRARU 1922). Az I. világhá-

borút követően is megőrizte közművelődési ház szerepét, így egy múzeumi részleg is működött benne, nagyterme pedig a Román Kaszinó-nak adott helyet (PETRARU 1922). 1943-tól (vö. POP 1945) napjainkig az egész épületben történelmi múzeum működik.

1. A tordai sókamaraház beilleszkedése a városszövetbe

A Tordai Kamaraház és a köré tartozó belső ingatlan (a város határában is sok szántó, kaszáló stb. tartozott a fiskális birtokhoz) a történelmi városmaghoz viszonyítva délnyugatra fekszik, az enyedi út nyugati oldalán. Az udvarházszerű kamaraház főépülete az utcafronthoz képest 60–65 m-rel hátrább van, az utcafrontra más melléképületek nyitlak (borkimérés, mézszárszék stb.).

Az ingatlan, melyen áll, nagyobb kiterjedésű egyházi birtok volt (ORBÁN 1889), kolostor állott a helyén, amely a reformációt követő szekularizáció nyomán fiskális birtokba került.

A templomot erődítés (kastély) vette körül (KÓVÁRI 1866; ORBÁN 1889; WOLF 1993), innen a téves „kastély” név, az erődítés körül az ellátó kertek (veteményes és csűrös kertek) húzódtak. A kastély körvonalát régészeti feltárások nem azonosították. A kastély építésének idejét egyesek a 15. század közepére teszik, a mai múzeum délkeleti sarokszobáját, az emeletes torony épületét ennek egyik bástyájának tartják. A kastélyt említő szövegek homályosak, többféleképpen értelmezhetőek: *„Tordán is az kamaraépület mellett, amely egy öreg egyház, a kastélyba levő BASTA György idejebeli romlásban az ott való szegény lakosok beszorulván, az észak felőli oldal lövéssel rájuk ontatván, attól fogva pusztában állott vala annak is I. RÁKOCZI György fejedelem romlását felépítvén, mind tornyostul szépen héjazat alá vette, s tornyába is harangot öntetett”* – írja SZALÁRDI János. A szövegből nem tűnik ki a templomkastély és a kamaraház udvarának elkülönülése.

A 17. században a templomtól délre eső területet megerősítik (ORBÁN 1889; B. NAGY 1973; WOLF 1993), az erődítés maradványai

napjainkban is látszanak. Ennek az erődítésnek az északi oldalát a templom képezi, ám a templom falainak vastagsága nem elegendő védőfal.

A templomtól északra fekvő kamaraház udvarának megerősítéséről nincsenek ebből az időből adataink. Talán az állam és a város közötti ellentét az oka, hogy a város lakosainak tulajdonát képező templomkastélyt erősítik, az állami tulajdont elhanyagolva.

Az ezt követő telekfeldarabolódást már pontosan nyomon követhetjük:

– a 17. század elején a kolostortemplom a tőle délre fekvő erődített területtel az Ótordai Református Eklézsia tulajdonába kerül,

– ugyancsak a Református Egyházhoz kerül a templomtól északra fekvő „gyümölcsös”,

– a Kamaraházról délre fekvő területet fiúiskola építésére adományozza APAFI Mihály, a Református Egyháznak, 1671-ben (Az Ótordai Református Egyház Levéltára: 1833. évi leltári adatok, 1753; A Tordai Református Eklézsia vagyonszeifirása, 1697),

– a Kamaraházról északra levő parcella a WESSELÉNYI-család birtokába került, tudjuk meg a „Sanyarú világ” c. WESSELÉNYI István-öleletrajzból.

A megmaradt parcella 1902-ben a „Torda város közönsége” javára átjegyeztetik (l. Tordai Telekkönyv). Ugyanebben az évben a parcella piacfrontra eső részére felépül a Posta- és Pénzügyi palota. A Kamaraház épületét 1907-ben közművelődési házzá nevezik ki, majd 1911–13 között LUX Kálmán tervei alapján felújítják és restaurálják.

2. A sókamaraház leírása

2.1. A kamaraház épületének története

A több szakaszban épült kamaraház első változatának építési idejére vonatkozó pontos adataink nincsenek. A most folyó helyreállítási munkálatok során sem végeztek még kormeghatározó laboratóriumi vizsgálatokat.

Ha az ingatlan birtokviszonyait vesszük kiinduló pontnak, és a mai református templom (egykori kolostortemplom) köré emelt épületkomplexum tagjaként vizsgáljuk, építésének

kezdetre a 14. század végére, a 15. század közepére tehető (KŐVÁRI 1866; ORBÁN 1889; ENTZ 1996). A kolostorhoz tartozó terület nagyságáról „Torda város és környéke” című munkájában ORBÁN Balázs híj képet ad, idézve 12–15. századi határjárások jegyzőkönyveiből.

A reneszánsz építést megelőző korból nagyon ellentmondásos adatok maradtak fenn. ENTZ Géza az 1526-ban említett Szent Erzsébet ispotályt helyezi ebbe az épületbe, ám forrásként csak az Adattárat említi, a mellette lévő templomot Szent István johannita kolostorként tartja számon.

KŐVÁRI László a johanniták (ispotályosok) rendjének Szent Imre kolostorát a mai városháza terére teszi, amely akkor a város szélét képezte. Bár, mint tudjuk, a johannita szerzeteseknek ispotályalapító és betegápoló szerepköre is van, mégsem valószínű, hogy a Szent Erzsébet ispotály ebben az épületben működött volna.

Egy tény: a több szakaszban épített és bővített épület első alakja középkori, 15. századi torony, amely talán a templomot körülvevő kastély része volt, és melyet az 1580-as évek előtt észak felé bővítettek egyosztagú pincés helyiségekkel. A torony első emeletén LUX Kálmán munkálatai által feltárt gótikus ablakkeretmaradvány igényes kivitelezése az épületnek a kastélyegyüttesében elfoglalt magasabb rangjára enged következtetni (HARMATH 1913). Az épület funkciója ezekben az időkben ismeretlen.

Legnagyszerűbb alakját a BÁTHORI Zsigmond fejedelem idején, 1581–1594 között történt, sókamaraházzá való átépítése során nyerte (BALOGH 1983). Ekkor kolozsvári kőfaragó műhelyek mesterei dolgoztak a kamaraházon: BRASSAY Ambrus (1590), KEOMIES DABO Lőrinc (1590), KUTHY János (1592), talán KÉPÍRÓ Péter – piktor, fundáló mester, az olasz GINGA Simon (H. TAKÁCS 1968; B. NAGY 1970; B. NAGY 1973).

Ezt követően a kamaraházon csak javítások, karbantartások történtek, a 20. század eleji restaurálásig. A történelem viharai során mind-egyre veszített pompájából, talán volumetriája is változik. A sóhivatal funkciójának hanyatlása az épület állagának leromlását vonta maga után, megszűnte pedig funkcióváltást.

Az egykor fontos hivatal épületében kezdetben a hivatal tevékenységéhez kötődő funkciók (a sókitermelés szervezése-ellenőrzése, szállításának számontartása), a kamaraispán lakása, fejedelmek és azok követjeinek elszállásolása, udvarán pedig posta- és átrakodóállomás, borkimérés, mészárszék működött.

A tordai sókamaraház sorsa szerencsésen alakult a dési (vele egy időben épült) kamaraházéhoz viszonyítva, melyet századunk 30-as éveiben lebontottak, mert a sóhivatal megszűnte után a „Tordai Magyar Közművelődési Ház” kapott benne otthont 1913-tól, az I. világháború után a tordai Kultúrotthon működött benne 1943-ig, amikor is a város történelmi múzeumává alakult át. A színhagyományban elterjedt különböző elnevezések, mint a „BOCSKAI ház”, „BETHLEN fejedelmilak”, „Fejedelmi ház” (PETRARU 1922; VÁTÁȘIANU 1959; OPRIS 1988), melyekből a román szairodalom is átvette a „Fejedelmi ház” vagy „Fejedelmi palota” elnevezést, az 1907-ben elkezdett, a ház megmentésére irányuló akció részét képezik, mellyel a polgárok és az állam támogatását igyekeztek megnyerni. Az akció eléggé sikeresnek mondható, LUX Kálmán vezetésével valóban sikerült a Kamaraházat megmenteni a pusztulástól. A II. világháborút követően az épületen különböző javításokat végeztek, a legszámottevőbb most van folyamatban.

2.2. A tordai sókamaraház építészeti és művészettörténete

A több korszakot átfogó építkezés első szakaszában a Szent István (vagy Szent Imre) johannita kolostor templomát körülvevő épületkomplexum tagja volt, de az is valószínű, hogy az üresen maradt kolostor udvarának falait építik ki a 15. században kastéllyá. A középkori átépítésekről, tulajdonos- és funkciócseréről írott dokumentumok nem maradtak ránk. A johannita vagy „keresztes” szerzetesrend Szent István templomát ENTZ Géza a 13. század végére datálja, és a kerci műhely munkásságának nyomát viseli magán (ENTZ 1981). Ugyanő a kolostor egyéb épületeit a templom déli oldalára feltételezi. A kolostor udvarát határoló fal körvonaláról

pontos adataink nincsenek, régészeti kutatásokat a terület beépítettségére nem tesz lehetővé.

A templom a 14. században díszes előregyőr gótikus északi és nyugati kaput kapott. Az északi kapu és a tőle északnyugatra, fekvő „kamaraház” (akkor még torony) díszes kiképzése az ott lakók rangjára enged következtetni. Mindezt alátámasztja az itt számos alkalommal megtartott, akár több hétig is elhúzódó országgyűlések sorozata. A torony, a mai épület legrégebbi eleme emeletének keleti homlokzatán fennmaradt, LUX Kálmán által előtárt kőablak keret-törödékek magas művészi szinten faragott pálcái a Torda központjában álló plébániatemplom (épült 1468–1504 között) kőkereteivel mutat analógiát. Ezt a torony (bástya, a mai délkeleti sarokszobák) jellegű épületet, melynek magasságára nincsenek utalások, később kibővítik északi és talán nyugati irányba. Az északi bővítések nyoma követhető a földszint keleti homlokzatán (a vakolat leverése után előtűntek az építkezés szakaszai), a nyugati termék padlószintje alól egy régebbi alapozás maradványait tárták fel. E bővítésekből mára csak két földszinti terem (a mai előcsarnok és az irodák helyisége) és a két dongaboltozatos pince terme maradt fenn. A most folyó régészeti kutatások feltárták a harmadik, többnyire merőlegesen boltozott, beszakadt, a többivel egybenyíló pincehelyiséget is, az épület északi folytatásában.

A torony ma délkeleti sarokszoba, pince nélküli földszintje boltozott volt, ugyancsak boltozatot indító kőkonzolok maradtak meg az északi bővítések földszintjén.

A középkori épületből bejárati ajtó és a déli sarokszobába nyíló ajtó csúcsíves kő keretei maradtak ránc.

1581–1594 között BÁTHORI Zsigmond uralkodása alatt átépítik sókamaraházzá, ekkor nyeri el az épület legteljesebb formáját. A meglevő épületet nyugatra épített két új szobával tette „L” alakúvá, és valószínűleg az egész épületre emeletet húzott. Megtartva a földszint és a pince középkori, gótikus elemeit, csak az újonnan épített részek kaptak reneszánsz jelleget. A piac frontja felé elkészült az udvar galambbúgos kapuja, melyen a BÁTHORIak címere és a

következő felirat állt (BALOGH 1983):

**REGNANTE ILLVSTRISSIMO
PRINCIPE DOMINO
DOMINO SIGISMUNDO BATHORI
DE SOMLIO VAIVODA REGNI
TRANSYLVANIAE
MAGNIFICO DOMINO IOANNE GICZY
CAMERARIO... GASPARE
BARTHAKOVIT PORTA LAPIDEA
ERECTA EST
...FACIENTES NEMINEM TIMEMVS**

A kamaraházon a következő kétszáz év során végzett munkálatok csak szegényítették az épületet. A sok háborút ez az épület sem vészelte át nyom nélkül. 1658-ban leégett, ám az északi szárny emeletét később vesztette el (WOLF 1993; ORBÁN 1889). Az újjáépítések mind szegényesebbek, a 18. század folyamán elvesztette külső lépcsőit.

A közeli Rákos-patak gyakori áradásai miatt fellazult talaj komoly repedésekkel gyengítette az épületet. 1818-ban egy általános tatarozás során, amikor a falakat támpillérekkel próbálták megerősíteni, a keleti homlokzat oszloponkon nyugvó erkélyét elpusztították, az egész épület külsőjét megszegényítették, belső tereit átrendezték. A földszint két nyugati szobáját félköríves nagy nyílású falakkal felosztották, az emeleti „ebédlő palotát” szintén kettéosztották.

1883-ban lebontották a piacra nyíló BATHORI-címeres kaput, melynek kőfeliratát 1913-ban a restaurált kamaraház főhomlokzatára helyezték (ORBÁN 1889).

1911–1913 között a kamaraház épületét restaurálták és új funkcióval látták el (HARMATH 1913). Ekkor az épület belső tereit is átrendezik, az előcsarnokból kőlépcső vezet az emelet faoszlopokon álló előterére, melyről a nagyterembe, a délkeleti sarokszobába berendezett könyvtárba és az erkélyre vezet ajtó. A lépcső első pihenőjéről fedett tornácra lehet kimeni, amelyet mára a teremőrök szobájává alakítottak, a második pihenőről a padlástérre. A pince lejárata módosul, az eredeti helyszűke miatt lezárták, és az új emeleti lépcső alatt helyezték el a pincelejáratot. Erről a lépcsőfordulóról a Kultúrház udvarára lehet érni. Ugyanekkor új fűtés-

rendszer alkalmaztak, melynek központját a pincébe helyezték.

Az 1913-as helyreállítás, az akkori igényes kivitelezés ma már műemlékszámba megy, teljesen indokolt és optimális megoldása a bizonyolult helyzetnek. Az első világháborút követően számottevő javításokra nem került sor. A későbbi múzeumvá válás sem tett szükségessé szerkezeti változtatásokat.

A II. világháború tatarozásokat tesz szükségessé, ezeknek a szakszerűtlensége a mai problémák forrása (a pinceboltozat tégláinak fugáit cementhabarccsal töltik ki, nem javították ki a csatornákat stb.). Nem minden munkálatot előzött meg tervezés.

1955-ben az 1160/55-ös minisztertanácsi határozat alapján felkerült a romániai műemlékek listájára, 699-es sorszám alatt a tordai Curia „Casa fiscului” – Múzeu („Fiskusház”-Kúria – Múzeum) elnevezéssel, máig megtartotta műemlék státusát.

1964-ben az akkori Néptanács tervezőirodája készített egy feljavítási tervet (Proiect Nr. 27/1964), melyben tetőszerkezetjavításokat, pincefelújítást, cserépcserét, kéményépitést irányoztak elő és valósítottak meg.

1971–72-ben a Constructorul (Kolozavár) cég készített javítási tervet 14/S szám alatt, ugyanezen cég kivitelezésében a délkeleti sarokszoba földszinti és emeleti földemjét vasbeton földemmel cserélik ki, a villanyhálózatot kibővítik, belső és külső falak vakolatának kijavítását, a termék parkettázását, gázfűtésű csempekályhák építését, falak, ajtó- és ablakkeretek, fa szerkezeti elemek (faoszlopok, földémelek, korlátok) lefestését, cserépcserét, csatornaelemek kicserélését valósították meg.

Az épület meghibásodását fokozta az 1970-es évben bekövetkezett árvizek által fel lazított talaj, valamint az épület keleti oldalán történt utcaszintfeltöltés és aszfaltozás.

A LUX Kálmán vezette helyreállítást követően az utcaszintet 3 lépcsőfok magasságig lecsökkentették, de mára visszatöltődött, az utcaszint és a belső szint között csupán 10 cm-es különbség maradt. A Múzeum vezetősége már a '80-as évek eleje óta kérvényezi a javítások el-

végződését, ám csak a '90-es évek elején kezdtek el a helyreállítási tervdokumentáció összeállítását.

A kolozvári S.C. PROIECT S.A. tervezőintézet által az 1991–1996 időszakban elkészített konszolidálási tervet nem alkalmazzák, szerény elképzelése miatt.

Jelenleg a beszercei S.C. CREATIV GROUP S.A. restauráló és konszolidáló tevékenységgel foglalkozó cég végzi a munkálatokat, építőtelepen kiadott rendelkezések alapján.

A terveket még nem véglegesítették a tervezők: Virgil POLIZU építésszermnök a bukaresti Ion MINCU Építészeti Egyetem Műemlékrestaurátor Tanszékének professzora és Dr. Dan IONESCU építőmérnök szintén az említett intézmény Statika Tanszékének professzora.

Az archeológiai kutatásokat Horațiu GROZA muzeográfus végzi. A most feltárt pincékben, az épület belsejében és külső területén az eddigi leletek között edény- és kemence-cserépmaradványok találhatók, állati csontok, pénzérmék. A nyugati szobák járósíntje alatt feltártul egy kisebb épületszárny maradványa, mely még akkoriban megrepedt a talaj lazasága miatt, az északi pincét is most tárták fel. A megfogyatkozott területű udvaron már aligha lehet régészeti feltárásokat kezdeményezni, mivel a '90-es évek helyreállításának első fázisa a patak felé eső területek megszilárdítása, a Rákos-patak felé biztosító támfal építése volt.

Jelenleg is folynak helyreállítási munkálatok, melyeket a komoly szerkezeti meghibásodások tettek szükségessé.

2.3. Fő formai jegyek és a LUX-féle restaurálás

A sókamaraház típusát a középkori középületek és reneszánsz udvarházak között kereshetjük.

Tömegalakítása a középkori városi középületeké, míg külsején reneszánsz jegyeket hordoz.

Masszív volumetriáját nem törlik meg függőleges vagy vízszintes elemek. A kölabazattól az eresz párkányzataig vakolt kőfalat csak a kőkeretes nyílások törlik meg, keleti homlokzatát pedig a bejárati ajtó fölötti kőerkély emeli ki.

Földszintjén szemöldökpárkányok nélküli gótizáló kőablakkeretek, a bejárati ajtó csúcsíves kőkerete és a keleti homlokzat földszintes szárnyának csúcsára állított négyzetes ablak utalnak a középkori épületrészekre.

Emeleti ablakai és nyugati szobáinak földszinti ablakai is reneszánsz kőkeretesek. Reneszánsz stílust viselt magán az a mai körkélyt megelőző, oszlopokon álló erkély, melyre a nyitott lépcső vezetett az emeletre.

Mai külsejét az 1913-ban befejezett helyreállítás után kapta.

A 20. század eleji helyreállításról LUX Kálmán, a helyreállítással megbízott építész jelentése (I. HARMATH 1913) hűséges képet adhat:

„Eredetileg nagyon egyszerű, csak egyetlen sor helyiséget magába foglaló földszintes épület lehetett, melynek egy része, a mai előcsarnok és gondnoki lakás, nemkülönbén a csatlakozó, most lebontott kapualáhajtó alatti rész dongaboltozatos pincével volt ellátva. A pincében még most is látható két félköríves záródású gót ízlésű ajtókeret alakítása valósággal kormeghatározó. De a XV. század elejének ízlését mutatja az előcsarnok földszinti sarokszobaajtó kőkerete is. Az előcsarnok földszinti részében még a múlt század kilencvenes éveiben látható volt eredeti elhelyezésében egy aránylag kis méretű ablakkőkeret, melynek köveit a postaépület építése alkalmával kibontották, hogy helyére egy ideiglenes ajtót létesítsenek. A kövek azonban fennmaradtak, így módomban állott a földszinti rész gót ízlésű ablakait az eredeti alakításnak és tagozatoknak megfelelően elkészíteni. Ugyancsak ezen első építési kor maradványainak tekinthetők a gondnoki lakás szobájában látható csúcsra állított kicsiny négyzetes ablaknyúlás kőkerete és a földszinti sarokszobában és a gondnoki lakásban látható mennyezet-tartó kőkonzolok.

A helyreállító és alakító munkálatok megkezdése alkalmával foganatosított vakolatlevesési és fel-tárási munkák igen érdekes nyomot derítettek fel, melyből következtetni lehet a következő építési idény korára. A főhomlokzat első emeletén a jelenlegi könyvtárhelyiség falában ugyanis egy igen szépen faragott pálcaműves háromosztású késő gót ablak kőkeretére bukkan-tunk, mely nyomokat láthatóvá tettem. Az ablak stílusa Mátyás király korának jellemző sajátosságait mutatja, nagy mérete pedig arra enged következtetést, hogy az akkori fogalmak szerint igen előkelő terem világítására szolgált. Nem valószínűtlen a hagyomány azon fel-tesése, hogy Mátyás király tordai tartozkodása alkal-

mával ezen, ugynevezett fejedelmi palotában szállt meg. Sajnos, nem áll módomban az említett könyvtárhelyiséget ezen eredeti ablakkiképzéssel eredeti alakjába visszaállítani. A késő gót kiképzésnek egyéb nyomára nem akadtam.

Annál több műrészlete maradt fenn a XVI. század közepén divó renaissance építkezésnek, midőn az épületet átalakították és kibővítették. Itt különösen megemlítenők az emeleti helyiségek ajtó- és ablak-kőkeretei. Az említett renaissance ajtó- és ablakkeretek tagozása némileg még a gót stílus rendszerére emlékeztet, mert a függőleges kőszálakon a profilt nem vezették le a talp-, illetve a küszöbökig, hanem bizonyos magasságban a tagozatot vízszintes irányba térítették. Érdekes a fogsorral ellátott szemöldökpárkány alkalmazása, melyet az emeleti ablakoknál látunk, a földszintiéknél a változatosság kedvéért szemöldökpárkányt egyáltalán nem is alkalmaztak. Figyelemreméltó XVI. századbeli maradvány a két teremből egyestett előadóterem famennyezete. A két terem famennyezet gerendái azonos rajz szerint készültek, de a megmunkálási módjukban alig észrevehető különbséget lehet megállapítani.

A XIX. század elején az épület gyökeres át-lakításra menő át. A renaissance ablakok oszlokköveit eltávolították, magukat a keretköveket pedig egyszerűbbre átfaragták, illetve az akkori ízlésnek megfelelően átalakították. Ezen átfaragás emlékei gyanánt említhetők a könyvtárszoba ablakai, de még figyelemreméltóbbak e tekintetben az előadóterem ablakai, melyeken az eredeti szemöldökpárkányok épen meghagyattak.

Már valószínűleg az előbb említett át-lakítás alkalmával pusztították el a faragott kőoszlopokon nyugvó szabadlépcsőt, mely minden valószínűség szerint fából készülhetett és az esővíz behatásai ellen messze kiugró eresszel volt megvédve. Az összes helyiségeket választófalakkal megosztották és az egész épületet eredeti jellegétől megfosztották.

A XIX. század végén a roskadozó falakat támpillérekkel igyekeztek támogatni. De a támpilléreket sok helyen az épület szerkezetének nem megfelelő részen alkalmazták és olyan felületesen alapozták, hogy azok az épület falaitól csakhamar nyolc-tíz centiméternyire elváltak.

Az egész épület a munkák megindításakor egy roskadozó alkotmány szánalmas benyomását keltette, melynek zsindefyfedte tetején mindenütt becsurgott az eső- és hóvíz, a falak össze-vissza repedezve, helyenkint a behatoló nedvesség által teljesen szétroncsolva, a füstől átitatva, a padlók legnagyobb részét elrothadva.

A helyreállítás művének meglehetősen nagy nehézségekkel kellett megküzdenie, melyeket még csak fokozott a postaépület közelsége, mely a szabadlépcső

megoldásának lehetőségét egyáltalában kizárta. Költséget okozott a nagyarányú tereprendezés, illetve földeltávolítás, melyet a földbe süllyedt épület kiemelése tett szükségessé. Nehézséget okozott a lépcsőház méltó megoldása, a mellékhelyiségek célszerű elhelyezése, a pincejáró és padlásfeljáró helyes elrendezése, a régi megroppant fedélszék megerősítése. Korlátot szabott a rendelkezésre álló összeg meghatározott volta, melyet túllépni nem volt szabad. Viszont a stílszerűség követelménye megkövetelte, hogy minden ajtó, minden ablak változatos alakításban rajz szerint készítették. Az előcsarnok mennyezetei, főlépcső feljáró tölgyfakorlátja, mindenféle építészeti részlet mindmegannyi külön-külön rajz szerint készültek.

Iparosaink igyekeztek feladatukat tőlük telhetőleg jól megoldani. Külön kell kiemelnem KIRÁLY József tor-dai építőmestert, B. BAK Lajos fia-i kolozsvári asztalos, MÁTRAJ Zoltán budapesti, MISKOLCZI tor-dai lakatosmestereket, MAJOROS budapesti üveg-festőt, HEUFFEL Sándor budapesti központi fűtőberendezőt, kiknek közreműködése mellett sikerült a munkálatokat végrehajtanom és a félig-meddig romba heverő épületet új, nemes hivatásának megfelelő módon kar-bahoznom."

A két csúcsíves ajtókereten kívül minden más ajtón az 1913-ban készített keret áll, melyeket egy ajtótorodék rekonstruálásából nyertek. Az ablakkeretek is újak, a kőerkély is. A bejárati ajtó fölé helyezték el az 1883-ban lebontott kapu feliratát:

REGN NILLVSTRIMO PRIN DNO DNO
 ..VS..VN BATHORI DESOMLIO
 VAIVODAO REGNI TRANSYL
 MAG..CO DNO IOANNE GICY CAME-
 RAR..SPARE BAREI..POVYT PORTA
 LAPIDEA ERECTAEST A
 FACIEN NEM IL..M TIMEMVS

Az emeleten az erkélyajtó és ablak között belülről ez a szövegtorodék áll:

MANEA F..IOES SPES F..ARITAS TRIA..ET

2.4. A kamaraház épületének jelenlegi állapota

A közölt alaprajzok sajtókezű felmérések eredményei, melyeket 1996–1997-ben végeztem. 1997 decembere óta a munkálatokat vezető építész, Virgil POLIZU, a bukaresti „Ion MINCU” Építészeti Egyetem tanára bizonyos változtatásokat látott szükségesnek, melyeket teljes egészükben nem ismerek, csupán a látható ered-

ményeket közlöm. Lefrásom az 1996-ban még működő Történelmi Múzeumra vonatkozik, mely ma a helyreállítási munkák miatt zárva van.

Földszint:

A bejárás a keleti homlokzat közepén álló gótikus keretű ajtón keresztül történik. Az előcsarnokból a kiállítótermekbe, irodákba, a pincébe, illetve a belső lépcsőkön keresztül az emeletre lehet eljutni. Az előcsarnok a toronytesttől északra épült szárny első terme, melyet a ma irodákra tagolt második terem követ. A harmadik helyisége, az északi szárny lebontott, beomlott és betömődött pincéje most van feltárás alatt.

A kiállítótermekhez az előcsarnokból délre a „torony” földszintjére vezet egy eredeti csúcsíves kőkeretű ajtó, melyből nyugatra két egymásba nyíló szobába érünk – ide az előcsarnokon át nyugatra (a bejárati ajtóval szemben lévő ajtón keresztül) haladva is elérhetünk. A két nyugati terem a 18–19. század során két nagy félköríves nyílással ellátott fallal tagolódott, melyeket a jelenlegi munkálatokat vezető építész eltávolított.

Az előcsarnokból díszes kőlépcső vezet az emeletre, melynek első fordulójából kis tornácra, ma már befalazott mellékhelyiségre nyílik egy ajtó.

A díszes kőlépcső alatt vezet a pincébe egy LUX Kálmán által megoldott lejárát. A tornác alatt található egy az udvarra (a Rákos-patak felé) vezető kapu. A pincék két egymásba nyíló helyisége félkörív kőajtókeretének megismétlődése észak felé a pincék folytatására utal. Az északabbra fekvő terem (az irodák alatt) keletre nyíló fülkéje az eredeti pincelejáratot jelöli. A pince raktárnak használt helyiségei közül az elsőben oldották meg az épület központi fűtését.

Az emelet:

A második lépcsőfordulóból nyílik egy lépcső az északi szárny padlására, melyről elérhető az egész épület padlástere.

A lépcsőről egy oszlopokon álló nyitott galériába érünk, melyből keletre a kőerkélyre, nyugatra a nagyterembe (ez a két nyugati szoba összenyitása folytán jött létre), délre pedig egy

másik kiállítóterembe (utóbbi az egykori toronyban található) juthatunk. A kiállítótermek egymásba nyílnak.

*

Az épülettől nyugatra egy földszintes, vasbeton szerkezetű raktárpépület áll.

Az épület jelenlegi javítását megelőző állapotra legjobban Dr. Cornel BIA építőmérnök 1995-ben (***) Proiect Nr. 31/1995) készített szakvéleménye világít rá:

Bár a faanyagot nem érte biológiai károsodás, az épületen komoly meghibásodások észlelhetők:

- általános talajnedvesség, felszivárgás, falnedvesség,

- a pince téglaelemei meghibásodtak az átszellőzést gátló cementhabarccsal kitöltött fugák miatt,

- a nyugati fal kidőlése,

- 4 cm-nél nagyobb repedések a falon,

- ablak- és ajtókeretek szemöldökeinek eltérése,

- repedések a falak találkozásánál,

- a födémek és falak találkozása mentén 40 cm-es elmozdulások is vannak,

- esővízelvezető csatornák hiánya és meghibásodása.

2.5. A tordai sókamaraház történeti belső tereinek leírása

A kamaraház 17. századi enteriőrjének pontos leírását adják az 1660-as (Erd. Kápt. Orsz. L.T.: Lymb XVI/1.) és 1677-es leltári listák (Urbaria F. 786–890, in: JAKÓ 1990), melyeket alább idézek.

Az 1660-as leltári lista:

„Mi DIÓSI Gáspár és PÁVAI János az mi kegyelmes Urunk ő Nagysága nagyobbik cancellariáján lévő hűtös íródeákok recognoscimus per praesentes, hogy ő Nagysága mi nekünk parancsolván, hogy eljövénk ő Nagyságának tordai kamaraházához az ott levő minden bonomokat, kamaraházzal együtt s ahhoz való pertinentiakkal és akármí res mobilisról, hasonlóképpen a tordai aknáit proventusával együtt, inventálnok. Mi annak okáért engedelmesk lévén az ő Nagysága parancsolatjának, die 2 Mensis Aprilis anni

praesentis 1660, ő Nagyságának meghnevezett kamaraházához érkezvén sub sequentibus denotatis diebus azon udvarházban levő parinentiákat és res mobiliseket, külsöket is, annak felette aknákat és proventusit registraltuk ez inventariumban, mely rendszerent így következik beirtuk.

Belső bolt. Az leghelsőbb boltba vagyon egy asztal, két csiki deszka. Egy gyertyásláda, melyben vagyon 1386 gyertya. Egy tömlőre való vas. Egy ajtó.

Számtartóház. Az számtartóházban az kemence jó. Ajtó. Az bolthajtás rossz, két nyíllal támasztott, két üres ecetes általagh. Egy pohárszék. Egy asztal. Egy ágy, egy almárium. Egy karszék, két pad. Fogas, egy más kicsin, egy üvegablak, két tángyér héja, egy rosta.

Pitvar. Az pitvarban egy gyertyásláda, egy pad, kéményre való ajtóvas, egy-egy fa[...?]. Padlása az pitvarnak igen romladoszott állapottal, rajta való ajtók kettő, egyik a kertre a másik az udvarra nyílik.

Az kert felől való puszta ház. Rajta két, jó, bélélt, ajtó, ablakráma, egy felső házra való ajtó. Egy rossz fellábú szék. Padlásnak egy darabja beégett.

A kert felől való második puszta ház. Vagyon benne egy hosszú asztal, két rövid. Egy pohárszék, fogas. Egy ajtó, rajta üvegablak, rossz rajta. Az egyik, másikon nincsen deszkával padimentozat, kemence nincsen az házban, padlásnak egy darabja beégett.

Gabonásház. Vagyon benne egy öregh szu-
szék, grádicsal együtt. Egy ecetes tartószék, két rossz hordó, feneketlen. Egy rossz ajtó, más ajtó is vagyon az ház ajtóján. Egy kéményen való ajtó, egy kéményre való pléh. Egy fűrészeszeka. Egy felső házban való rossz ajtó.

Sütőház. Az sütőházban egy kaloda, rajta való nyakban való lánc. Egy pohárszék. Egy pad, egy ablakráma. Tűzhely benne, kemence letört. Egy ajtó rajta.

Pince felől való tornác. Új zsendelezt, fellyül nincs deszkázása, két, rossz ágy benne, két deszka. Az grádics alatt egy rossz asztalláb, két rossz szék, három istállóra való ablakfa.

Udvara. Az udvaron két rakás fa, egy kút zsen-
delyezésével.

Konyha. Jó, jól megh van csinálva. Azon két tábla ajtó, jó rajta, kapu jó rajta, azon rezesz.

Egy mézsárszék. Az mellett egy darabréz jó fűtökemence. Egy cipőszaggató asztal.

Egy istálló üszögében felszarvazva, negyedrészre fellécezve. Tizenennyolc hajódeszka. Négy sasnak való darab fa. Egy bokor rossz szekéroltal. Két, istállóra való, ajtófél. Egy béres szekérbeli tengely, ágassával együtt. Tíz szarufa.

Felső ház. Az kert felől való ház, hátulsó ház. Az első házban egy romlott kemence. Az ablakon négy darab romladoszott üvegablak. Az második házban egy

kemence, egy rossz pad, négy darab romladozott üveghablak.

Udvar felől való első ház. Vagyon benne hat szál deszka, egy vas kéményajtó, egy musikásoknak való rostélyos rossz szék, egynéhány rossz kályha, egy kéményre való ajtó. Az második házban tűzhely alá való kövek. Az harmadik házban egynéhány kályha, jó tűzhellyel együtt. Az felső házaknak padlások egy csepp sincs, gerendái rosszak és kevesek.

Kert. Rajta egy ajtó, az kertben egy jégheverem, tele jéggel. Benne romladozott lugas, kevés lécs rajta. Élő fák is vannak benne, jó kerttel van bekerítve, az kertben jó szőlőveszdő.

Pincék. Az első pincében négy ászok, ajtó rajta. Az második pincében két ászok, egy szuszék, ajtó rajta. Az gyertyás pincében egy gyertyatartó szuszék, egy kád, kevés káposzta is benne. Az gyertyás pince által van deszkával rekeszve, egy hústartó ráma, két szál deszka a külső pincében.

Pince torok. Benne két jó szuszék, két vaske-rek, két vas heával. Egy eke gerendely szarvastól, egy darab fenyőfa. Egy felől szekéroltal, egy ajtó, rajta pántokkal."

Az 1677-es leltári lista:

„Vagyon Tordán Kamaraház. Só aknák és azokhoz tartozó dolgok. Az Kamaraház udvarára nyílik egy kétféle nyíló hitván deszkás kapu melyek sarkain van csap 2, vaskáva 2, retesz 1, retesző is 1, kis ajtaján is vas sark 2, pánt 2, retesz 1, retesző is 1, lakat kolcstól 1.

Az kamara ház udvarának kerítése dél felől le-száz fővény, az mézsarszék nál is, az istálló véginél egy darab is, az többi köfal. Ebben az udvarban vagyon kamaraház, konyha, mézsarszék, istálló, szekérszín is.

Az kamaraház kőből épített jó sendelyes fedél alatt alsó és felső renden.

Pitvar: Ennek ajtaja bellet párkányos, vagyon rajta sark 2, pánt 2, bevonó 1, vaskilincs 1, kilincstartó 1. Az pitvar felső gerendái padolatlan vadnak.

1. Bolt: Az pitvarból mennek az Boltba melyben az Kamara ispán szokott lakni ennek ajtó mely éke tölgyfából való, nyíló ajtaja jó bellet párkányos, rajta vas sark 2, pánt 2, jó felszer zár 1, kolcs 1, fordító 1, ütőző 1, bevonó 1, ablaka 1. Ebben vas rúd felnyúlólag 2, keresztül is 1. Üveg ablaka fába foglalva ujonnan csináltatott két öreg kristályüveg benne. Vagyon az boltban új zöldmázas kályhából csinált csipkés pártázatú belül fűtő kemence melynek szájában egy pántvas.

Ugyanitt régi hosszú asztal 1, padszék 1, parasztfogas 1, nyoszolya 1, fejér almáriumocska 1.

2. Bolt: Ebből az boltból más boltba nyílik egy bellet ajtó melyéke deszkával bellet, vassal foglaltatott

az köfalhoz. Ezen vagyon vas sark 2, pánt 2, retesz 1, retesző 1.

Vagyon itt 6 cseber 1, cipótartó pad 1, abrak cipó 250, legumina láda 1, szarvas teknő 1, újkapa 3, ó kapa 2. Új felszerhám 3, vászonsark 3, magyarországi apró singvas 3. Apró darab (...) 11. Lencse egy fazékban 20 ejtel, borsó 1/2 véka. Árpakása egy véka 3 ejtel.

Innen az árnyékszékre szolgál egy ajtó ezen is vas sark 2, pánt 2.

1. Szoba: Az boltból visszatérve az pitvarba és onnan napnyugat felé tartván, az nagy szobára, ennek ajtó melyéke fából vagyon, nyíló ajtaja párkányosan bellet, azon vas sark 2, pánt 2, bevonó 1, kilincs 1, kilincstartó 1, faszegezőjének iszkábája 2, ütőző 1.

Rossz lanuornás ablaka 2. Vagyon benne belöl-fűtő fényes kályhás kemence melynek szájában egy pánt vas. Mellette ismét ugyanafféle kályhából kivülfűtő formára csinált kemencécske, melyet az másiktól szoktak fűteni. Az falon 3 darab fogas egy parasztszettel, két padszék. Vagyon ezen házban egy fenyődeszkából csinált rekesz, azon vagyon egy párkányos fejér ajtó melyen vas sark 2, pánt 2, retesz 1, retesző 1, ütőző 1, fa tolózárdának két iszkábája, paraszti nyoszolya 1, az falon egy tojlo deszka, azon retesző 1.

2. Szoba: Ezen házból nyik más házra egy ajtó, melynek fa melyéke nyíló ajtaja jó bellet párkányos. Azon vassark 2, pánt 2, bevonó 1, retesz 1, retesző 1, lakat kolcstól 1, faszegezőjét tartya 2 iszkába. Ablaka 1, fákkal berakva. Felső padlása megh vagyon gerendázva, de padlás nélkül vagyon azon 2 szál hajó deszka, apró fűrészesdeszka 1. (...) bőr 1.

Ezen házban vadnak nagy deszkarekeszek melyekben búzát, árpát és holmi leguminát szoktak tartani. Innen is az árnyékszékre nyílik egy fél ajtó, melyen vas sark 2, pánt 2, retesz 1, retesző is 1.

Az felső rendben (...) vagyon 3 palota, kettő pusztá, előtte vagyon 2 lábón álló folyosócska, az ablak a pince toka felett való nyílt tornác deszkás párkánya. Ezekre szolgáló fa grádics is melyik alsó részén egy felszer ajtó ezen vas sark 2, pánt 2, fa kilincse, kilincstartója.

Egy Ebédő Palota felmenve az garádicson fából való ajtó nyílik melyik nyíló ajtó nélkül vagyon fenyőfából vagyon. Ablaka 6 tokok és szemek nélkül az 5 fenyőfa az hatodik egészen kő. Az falban három darab pohár szék helyt.

Ennek a palatnak első része, mint az második, az harmadik palatnak is fenyő gerendákra fenyő deszkákkal parkányosan megvagyon padolva, csak tapasztás hija, ahol pedig az pitvar felett padolatlan. Vagyon itt hosszú hajó deszka 1, aprófűrészesdeszka is 1.

2. Palota: Ennek ajtajának melléke, küszöbe, szemöldöke egészen faragott kőből vagyon, azon egy

felszer deszka ajtó melyen vas sark 2, pánt 2, retez 1, retezű 1, ablaka 2. Árnyékszékre nyíló ajtó melléke fenyőfa, nyíló ajtó nélkül szék nélkül.

3. Palotának is gyalulatlan fenyő deszkából való nyíló ajtaja felszer azon vas sark 2, pánt 2, retez 1, retezű 1, lakat kulcsostól 1. Kőablaka 2, egyiken régi tok meg vagyon abban ablak szemecske üveg nélkül 2, vassarkocskák rajta az fordító is.

Az ebédlő palotából észak fele menőleg vadnak 2 pusztá palatak, az amelyik felső gerendáit felrakták de padolatlanok az alján pedig sem gerenda sem deszka.

Pince: Az kamara ház előtt vagyon egy kőből rakott pince, külső és belső ajtaja felszer ajtó mellyékei tölgyfából vadnak. Az két ajtón vas sark 4, pánt 4, retez 2, retezű 2, lakat kulcsostól hozzá.

Vagyon üres búzás kas 2. Ebben az pincében egy öreg szuszék az előbbi inventar szerint kellett volna lenni (...).

Vagyon cseber 11, bornak 60, búzának 20, de nem találtattam.

Vagyon átmérő véka 1. Egy hordó káposzta, egy régi tölgyfa kád, egy jó cseber, szapuló cseber is 1. Gyertyás láda 3, ezekben gyertya 3600, jó vászon zsák 9. Targoncának való bikfa deszka 8, fűrészesdeszka 2.

Az **mészárszék** boronából volt, szalmával fedett, ennek leeresztő táblája 1, azon vas sark 2, pánt 2, retez 1, retezű 1, ajtaján is hasonló képpen vas sark 2, pánt 2, retez, retezű rajta.

Az istálló kőből rakott, mellette elől mindvégig tornác szarufákra (...) jó sendelyes fedél alatt húzó gerendának fővény padlása, az tornácnak hasonló képpen. Ezen istállóban 2 rendben jó fővény jászol affelet saroglyák vadnak felkötözve, honnan az lovak az szénát eszik. Felszer paraszt ajtaja 3, azokon vas sark 6, pánt 6. Vagyon itt hosszú hajódeszka 12. Ennek az végiben vagyon egy istálló melynek oldala tapaszos fővény, ezen vagyon egy felszer deszka ajtó, vas sarkos, hevederes hosszú fenyődeszka jaszoly benne. Ennek is az végiben vagyon egy szekér szín, ahol egy faborona, ugyanitt vagyon egy jó szán is rudastól.

Konyha: Az konyha kőből rakott, jó sendelyes fedél alatt. Ennek felszer ajtaján, vas sark 2, pánt 2, ürköző 1, leeresztő tábla kettő azokban vas sark 4, pánt 4, vagyon itt egy hitván rossz asztal amellest padszék 2, más holmi is padszék 2. Egy embernek való padszék 2, fias asztal 1, dagasztó teknő 1, teknőláb 1, szita 2, rossz hitván üst 1, fa (...) 4, kisteknő 2, nagy vas nyárs 1, kissebbis 1, vas serpenyő 1, cseber 1.

Kút: kőből rakott jó gárgyás sendelyes fedél alatt, az kereke végén vas karika 2, egy ostorkötél, az végén vagyon vasabroncs foglalójával együtt. E mellett vagyon egy kő vályú. (...)

Veteményes kert: az udvaron kívül vagyon 2 csüres kert is 1. Az első veteményes kertre az kamara ház pitvarából nyílik egy felszer ajtó melyen vas sark 2, pánt 2, retez 1, fa zárjához retezű 1, vaskilincse, kilincs tartója.

Ezen kert vagyon az kamara ház mellett nyugat felől egy részén kő fállal nagyobb részén leszás fővényel vagyon bekerítve, néhol nyitott leszásást kíván. Ezen kertbe egy karfás grádicson le menve vagyon rajta egy felszer ajtó vas sarkos pántos. Egy retez és retezű. Vagyon ebben holmi vetemény úgmint fokhagyma, moggyoróhagyma, saláta. Egy darabja ezen kertnek szőlővel vagyon beültetve, nem lévén veteménynek való. Az középső mezején is szőlővel ültetve be, lugas formával, vadnak itt holmi gyümölcs fák is úgmint almafák, meggyfák és szilvafák.

Vagyon itt egy jégverem is, egy szalmával fedett, most teli jéggel.

A halásztócska is vagyon egy melyet mivel most tisztították volt a vizet kibocsátották belőle, most nincs viz benne, vagyon itt egy kőasztal is kőlabastól.

Ezen túl vagyon más veteményes kert is körös környül jó támaszos fővényel bekerítve. Ez is mostan holmi tavaszi veteménnyel teli, most jó vetemény benne.

Erről nyílik az csüres kertre egy felszer ajtó melyen vas sark 2, pánt 2.

Csűr: az csüres kertnek nagyobb része jó leszás támaszos fővényel vagyon bekerítve két darab helyen pedig tövissel és holmi ággal vagyon becsinálva és elis vagyon árkolva. Ezen kertnek deszkás kapuja, melyen vas csap 1, vas káva 1, retez 1, retezű 1. E mellett egy felszer kis ajtó, melyen is vas sark 2, pánt 2.

Vagyon itt egy ágasokra fenyő fákra épített, szalmával jól megfedett csűr, melyik két fővény oldalai tapaszosok.

Ugyanitt vagyon egy ágasokra csinált ökör istálló tizenkét bokor szarufákra lécezett és sassal fedett húzó gerendák tartják melynek az víz felől való oldala egészen meg van fonva, az kert felől való oldalának több fonás kívántatik, három fa sarkon forgó ajtó rajta, 2 fővény jászoly benne. Ezen istállóban vagyon mintegy két szekér széna, melyet az kolosi széna helyébe kell adni.

Ugyan az Kamara ház udvara felől vagyon, egy marha rekesz, körös-körül jó leszás támaszos kerttel bekerítve melyre nyílik egy felszer ajtó kin vagyon vas sark 2, pánt 2, retez 1, retezű 1.

Vagyon itt még béres szolga 4. Ezen keze alatt vagyon most béres ökör 6. (Az előbbi inventárhoz 4 deficitis.) Azok amelyek most jelen vadnak mind jó szolgálatra való marhák, nem alább-valók az előbbieknél. Az 4 ökör is dög, min holtanak el közönségesen lévén dőgi az marháknak az országban.

Béres szekér vagyon most 2, mik minden fa és vas eszközökkel mostan jók mások vasáival, foga karikáival, és egyéb eszközökkel, ezek vasas lőcs kávéi 8, Tanier karika 11, csatlóhám 2, Derékszög 4, öreg kötél 2, járom 10 (...) csikolt 8, kerék agyain (...) karika (...) karika 26, Jó kész eke 2, azokhoz laposvas 2. Hosszú vas is 2, faragó fejsze 1.

Fejős tehén vagyon mostan 2. Ezek borjai 2, harmadfü üsző 1, tavalyi ökörborjú 1. (...)

Disznó esztendő 6, tavalyi süldő 12, ezek most mind Kolozson vadnak.

Tyúk vagyon itt 12, kakas 1, lúd 6."

Irodalom

1. BAJUSZ István (1998-ban még kézirat): **Az ótordai református templom története.**
2. BALOGH Jolán (1983): **Kolozsvári kőfaragó műhelyek, Magyar Tudományos Akadémia Művelődéstörténeti Kutatócsoportja.**
3. BĂRBULESCU, Mihai (1994): **Potaissa – studiu monografic, Turda.**
4. B. NAGY Margit (1970): **Reneszánsz és barokk Erdélyben, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.**
5. B. NAGY Margit (1973): **Várak, kastélyok, udvarházak, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.**
6. CURINSCHI VORONA, Gheorghe (1981): **Istoria arhitecturii în România, Editura Tehnică.**
7. ENTZ Géza (1996): **Erdély építészete a 14–16. században, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.**
8. HARMATH Domokos (1913): **Emlékkönyv, „Magyar Köz-művelődési Ház”, Torda.**
9. H. TAKÁCS Marianna (1968): **Magyarországi udvarházak és kastélyok, Budapest.**
10. JAKÓ Zsigmond (1990): **A Kolozsmonostori Konvent jegyzőkönyvei, Akadémiai Kiadó, Budapest.**
11. KACS Gyula (1995): **Ismernék meg a bútorstílusokat, Háttér Kiadó, Budapest.**
12. KŐVÁRI László (1866): **Erdély építészeti emlékei, Stein Nyomda, Kolozsvár.**
13. MUREȘAN, Camil (1963): **Monumente istorice din Turda, Editura Meridiane, București.**
14. OPRIȘ, Ioan (1988): **Protejarea mărturiilor culturale artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire, Editura Științifică și Enciclopedică, București.**
15. ORBÁN Balázs (1889): **Torda város és környéke, Budapest. A hivatkozások az 1986-as kiadásra vonatkoznak (Európa Kiadó).**
16. PETRARU, Coriolan, Dr. (1922): **Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș – trecutul, prezentul și administrarea lor, Ed. Cartea Românească.**
17. POP, Dariu (1945): **Spațiul arheologic al Potaissai și Muzeul Turdean, in: Apullum II 1943–1945.**
18. POP, Viorica (1994): **Colecția de mobilier din Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei – catalog selectiv, Cluj-Napoca.**
19. SEBESTYÉN Gheorghe (1966): **Arhitectura renașterii în Transilvania, Editura Academiei R.P.R., București**
20. VĂTĂȘIANU, Virgil (1959): **Istoria artei feudale în Țările Române, vol. I., Editura Academiei R.P.R., București.**
21. VOIT Pál (1993): **Régi magyar otthonok, Balassi Kiadó, Budapest.**
22. WOLF Rudolf (1993): **Torda város tanácsi jegyzőkönyve 1603-1678. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.**
23. WOLF Rudolf (kézirat): **Erdélyi sóbányászat a XX. századig, megvédésre előkészített doktori disszertáció.**
24. *** Proiect nr. 27/1964 pentru restaurarea monumentului istoric nr. 699/HCM nr. 1160/55 – Curia „Casa Fiscalului” Muzeu Turda, Ministerul Culturii, Arhiva Inspect. de prot. Monum., București.
25. *** Proiect Nr. 14/S/1971 pentru renovarea și modernizarea Muzeului din Turda, Ministerul Culturii, Arhiva Inspect. de prot. Monum., București.
26. *** Proiect Nr. 30/1995., „Consolidarea palatului Turda”, PROIECT S.A. – Cluj.
27. *** Proiect Nr. 31/1995., „Expertiză tehnică palat voievodal Turda”, Proverex S.R.L.
28. *** Proiect nr. 61/1994 – Stabilirea zonelor protejate cu valoarea deosebită în municipiul Turda, Primăria Turda. Universitatea Tehnică Cluj-Napoca, Catedra de Arhitectură.

(A családnevek majuszkulás kiemelését, az idézett szövegeket beleértve, kötet szerkesztési szempontok indokolják. Szerk. megj.)

Clădirea Muzeului din Turda

(Rezumat)

Clădirea Muzeului din Turda este una din cele mai vechi clădiri ale oraşului, s-a construit începând din anul 1581. Până şi în literatura de specialitate, este numit de multe ori „palatul princiar din Turda”, cu toate că este de fapt clădirea fostei Camere a Sării. Lucrarea schiţează istoria acesteia şi realizează o descriere complexă, cuprinzând în anexă inventarele rămase din sec. al XVII-lea şi descrierea lui Kálmán LUX, restauratorul clădirii în 1911-13.

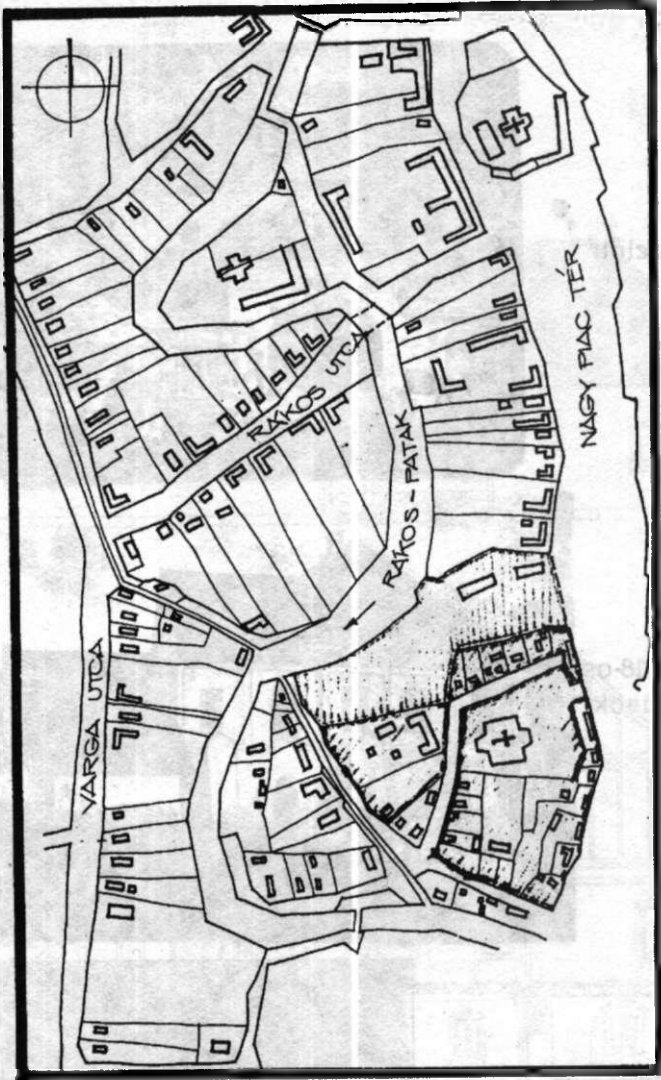
The Building of the Museum in Torda (Turda)

(Abstract)

The building of the museum in Torda (Turda) is one of the oldest ones in the town, its construction started in 1581. The literature often calls it „the princely palace of Torda”, although it is in fact the building of the former Chamber of Salt. The paper presents its history and makes a complex description, in the annexes with the inventories that remained from the 17th century as well as the description of Kálmán LUX, the restorer of the building between 1911-13.

A SÓKAMARAHÁZ KÖRNYÉKE - 1880

JELMAGYARÁZAT:

- fiskális birtok

- a református egyház birtoka

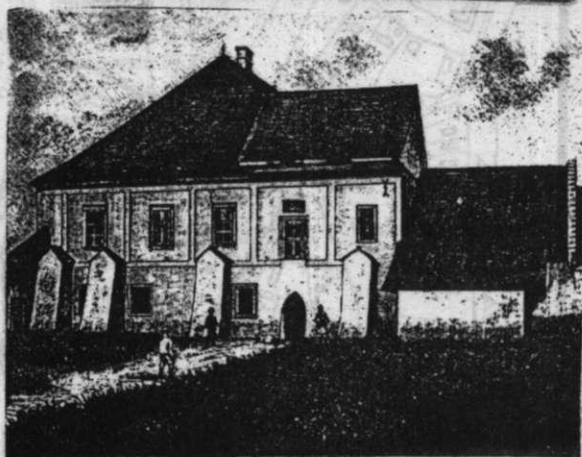

VÁLTOZÁSOK A SÓKAMARAHÁZ KÜLSEJÉN

1818 előtt

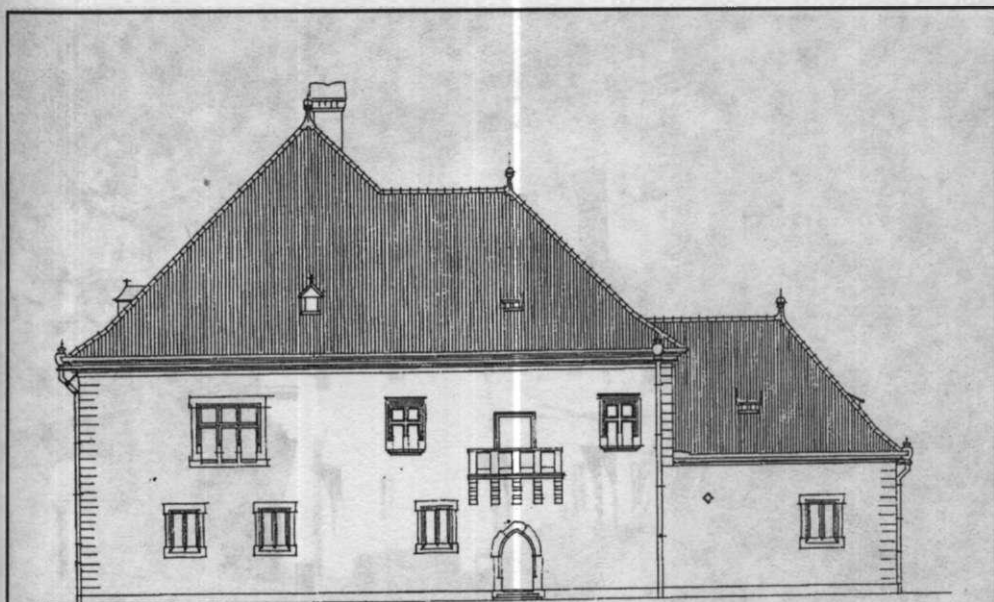

Az 1818-as
javítások
után

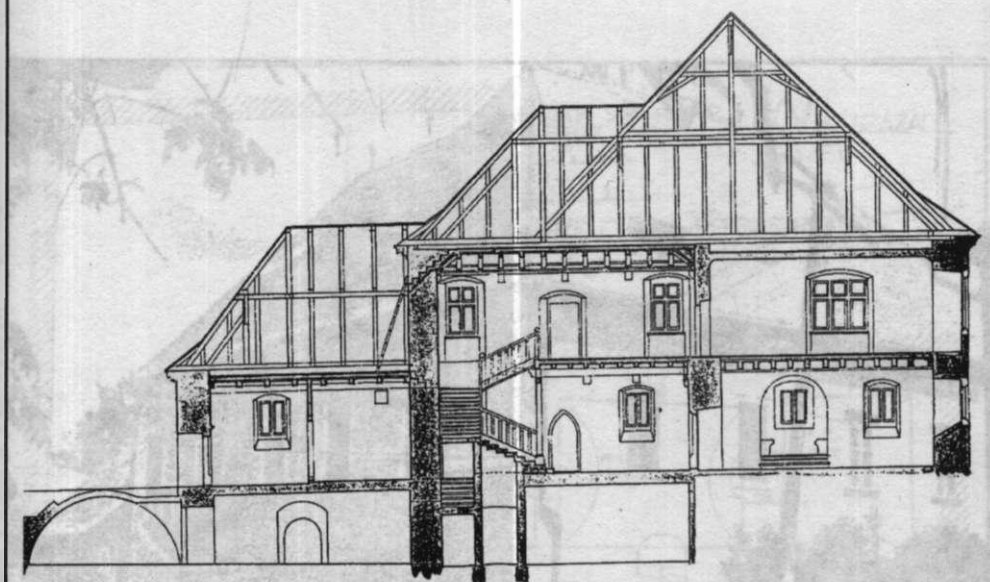

Az 1913-as
felújítás után

Keleti homlokzat

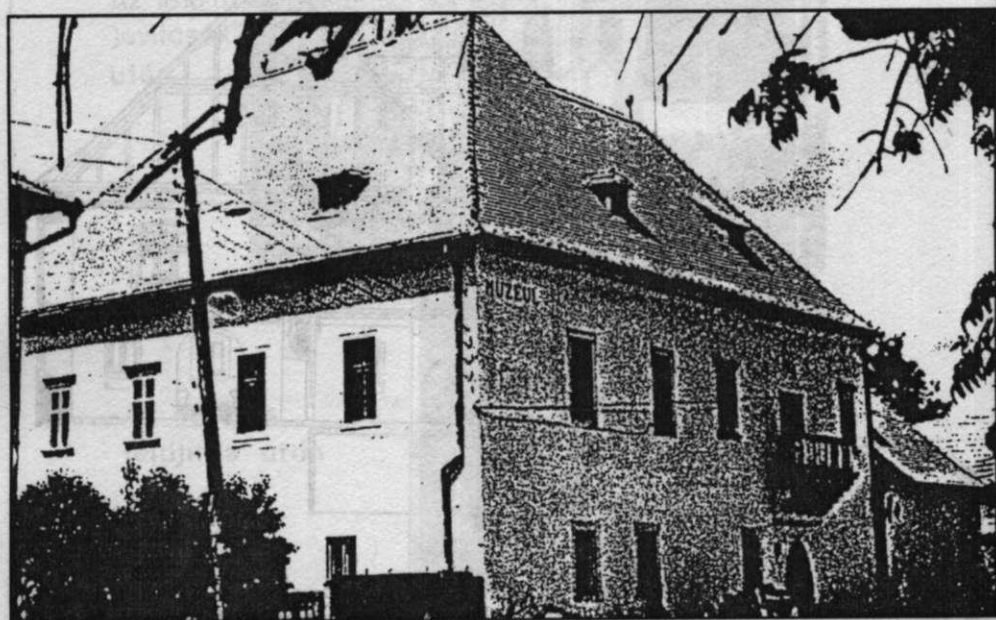

Hosszmetszet

4. ábra A sókamaraház a két világháború között

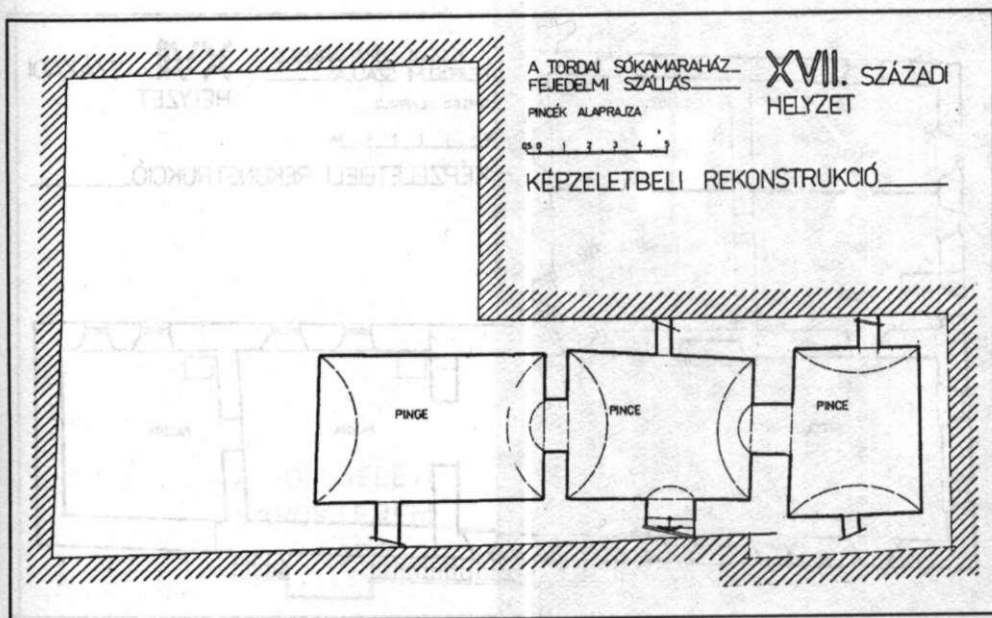

5. ábra A sókamaraház a 60-as években

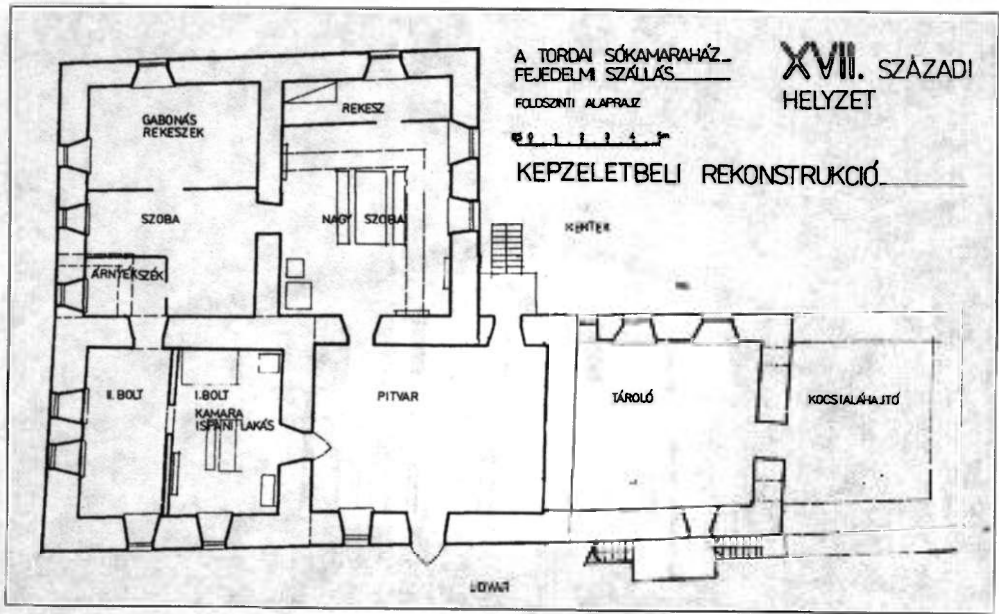

6. ábra A múzeum DK-ről

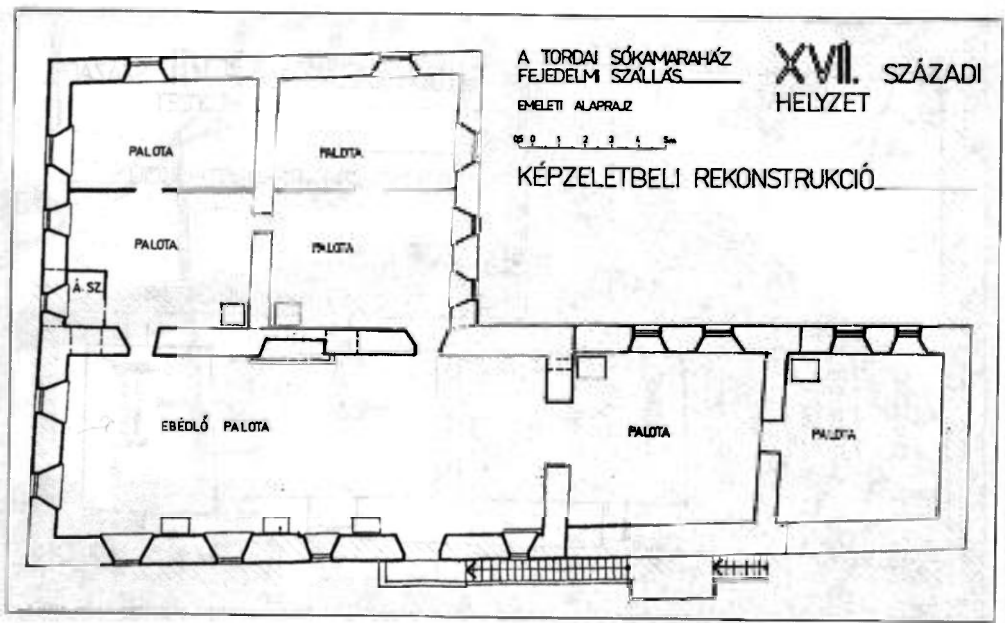

7. ábra

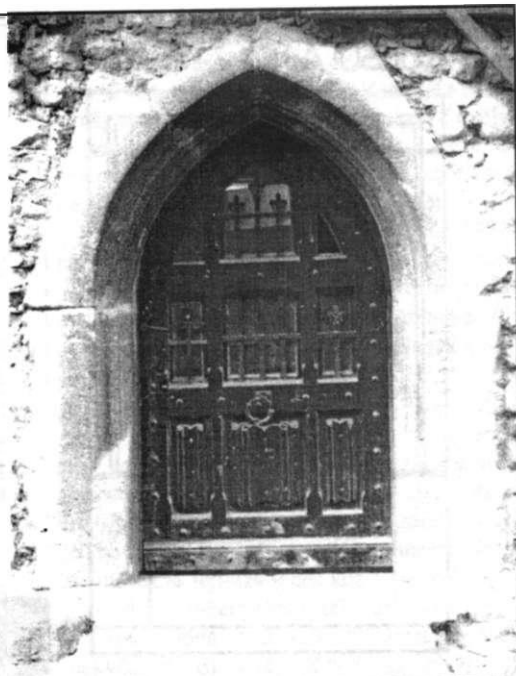
8. ábra

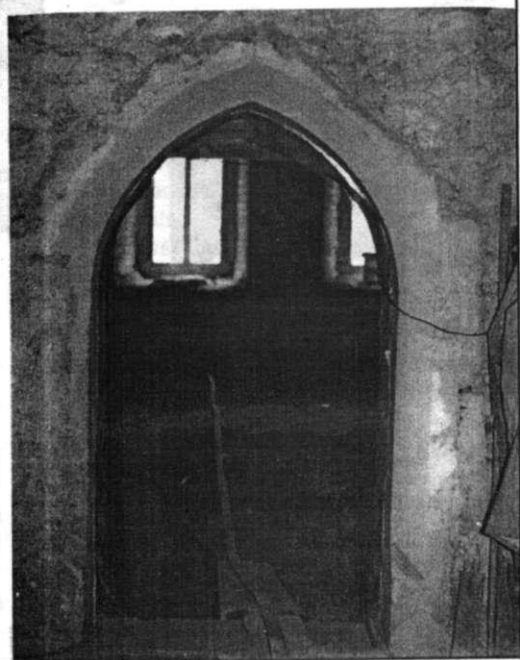
9. ábra

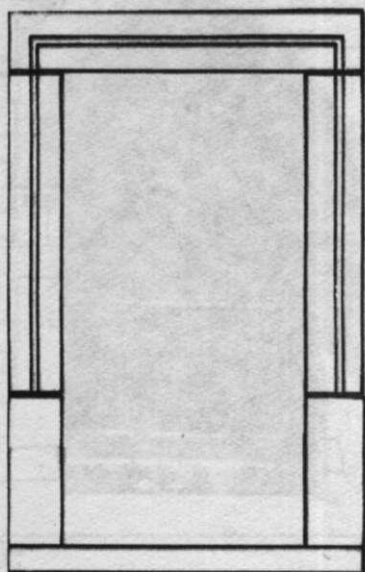
BEJÁRATI
AJTÓ

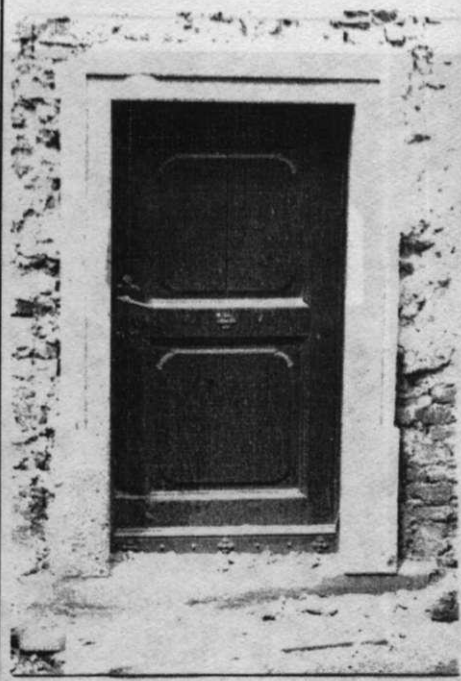
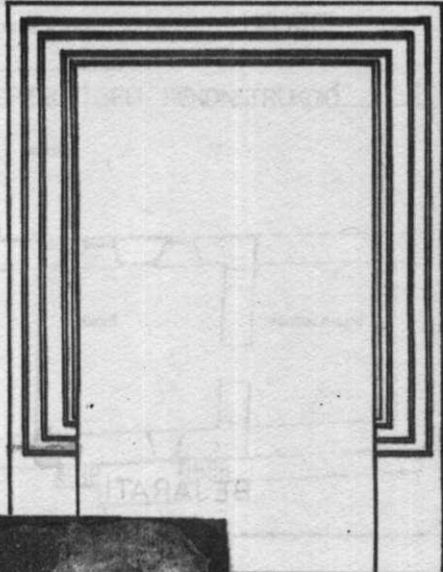
A DÉLKELETI
SAROKTEREM
AJTÓJA

KÜLSŐ AJTÓ

BELSŐ AJTÓ

← eredeti keretkő

